

Bakalářská práce

2014

Vítězslav Lang

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Teologická fakulta

Katedra pedagogiky

Bakalářská práce

Vzdělávání a výchova

Podtitul: Fenomény filosofie výchovy

Vedoucí práce: PhDr. Bc. Zuzana Svobodová, Ph.D.

Autor práce: Vítězslav Lang

Studijní obor: Pedagogika volného času, kombinovaná

Ročník: třetí

2014

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci jsem vypracoval samostatně, pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že, v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. Zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích, dne

Vítězslav Lang

Poděkování:

Na tomto místě bych chtěl poděkovat PhDr. Bc. Zuzaně Svobodové, Ph.D. za odborné vedení bakalářské práce, za cenné rady a připomínky a všem přátelům za podporu během psaní této práce. Dále bych rád poděkoval za trpělivost své rodině a také za ochotu při přečítání bakalářské práce.

Obsah

Úvod	5
1 Člověk	8
1.1 Pohled člověka na člověka.....	8
1.2 Pedagogický pohled na člověka.....	9
1.3 Člověk, jeho poznání a vědění	10
1.4 Člověk a utváření vztahů a hodnot	11
1.5 Člověk a jeho zkušenost	12
1.6 Člověk a jeho přirozená subjektivita	12
2 Výchova	13
2.1 Výchova ve filosofickém pojetí.....	13
2.2 Výchova jako schopnost vztahu a úcty.....	14
2.3 Výchova ve vztahu k duši	15
2.4 Výchova – paideia	16
2.5 Výchova a vědomí	17
2.6 Výchova ke společnosti	18
3 Vzdělání	20
3.1 Vzdělání jako reakce na současnost.....	21
3.2 Vzdělání jako rovnováha k proměnám prostředí a osobnosti.....	22
3.3 Vzdělání jako poslání.....	24
3.4 Vzdělání jako nástroj	25
Závěr	27
Použitá literatura.....	29
ABSTRAKT	30
ABSTRACT	30

Úvod

Po nemalém a obdivuhodném úsilí mojí maminky s jasným cílem mého vzdělávání, mé výchovy a celkové její péče o mně nejen v době předškolního věku, po devíti letech učení na základní škole a po čtyřech letech učení na střední škole, po téměř dalších třech letech úsilí mých pedagogů na vysoké škole se mi naskytla díky této bakalářské práci výjimečná příležitost, jak vyjádřit poděkování a respekt za jejich počínání a vytrvalost, za to co mi předali díky svému působení na mě - syna, žáka, studenta. Díky této práci se mi otevírá prostor k tomu, abych mohl vyjádřit své postoje a postřehy týkající se bezprostředně procesů vzdělávání a výchovy, tak jak jsem je vnímal lidově řečeno na svou vlastní kůži. A v neposlední řadě mám na následujících stránkách také možnost uvažovat nad významem a úlohou zmíněných procesů, kterou pro člověka znamenají. Tímto bych chtěl hned na počátku práce vysvětlit volbu tématu, která nebyla náhodná, ale naopak je osobní v tom nejlepší slova smyslu. Téma, které jsem si pro práci vybral, bude pojednávat o poznání, o vytváření hodnot, o vzdělávání, o výchově a jejich dílčích aspektech. Jsem si plně vědom, že se jedná o téma s nesmírně širokým rozsahem, a že jsem zvolil téma, které bylo až dosud již mnohokrát uchopeno, zpracováno a interpretováno významnými mysliteli z řad filosofů a pedagogů různých generací. Není mou ambicí jim oponovat či snad odporovat. S maximálním respektem k nim jsem si přesto dovolil téma zpracovat, a to nejen protože se jedná o nesmírně zajímavou a klíčovou oblast v rámci mého studijního oboru, ale hlavně z toho důvodu že toto téma prostupuje životem každého z nás, a to bez ohledu na to, zda se během našeho života aktivně věnujeme vědním oborům, jakými jsou například filosofie, pedagogika, nebo didaktika. Právě pro neoddiskutovatelný význam vzdělávání a výchovy pro člověka mi hlubší znalost a povědomí o tématu přijde velmi užitečné, stejně jako určitý předpoklad a niterné přání stát se v budoucnosti především dobrým rodičem a snad i pedagogem.

Když se zaměříme v uvažování na kteréhokoliv člověka, ať už je jeho národnost, vzdělání, věk nebo pohlaví rozdílné, a v tomto uvažování si položíme velice jednoduchou otázku, a to zda vnímá vzdělávání a výchovu jako procesy důležité pro život kteréhokoliv člověka na světě, pak je velmi pravděpodobné, že se dobereme kladné odpovědi. Proč na tuto otázku přichází tak automatická a zcela podvědomá pozitivní odpověď? Po krátkém zamyšlení je i tato odpověď nasnadě.

Zaměříme-li v první řadě svou pozornost na proces vzdělávání, pak si téměř okamžitě můžeme uvědomit, že co se týká vzdělávání, tak tento proces začíná v podstatě současně s narozením dítěte. Pochopitelně pokud bychom chtěli být naprosto důslední, pak by šlo najít prvotní zárodky procesu vzdělávání ve smyslu učení se něčemu novému pravděpodobně již v prenatálním období každého z nás. Ale taková důslednost není předmětem této práce, její záměr spočívá v uvědomění a následné interpretaci názoru, že vzdělávání jakož to dynamický proces provází jedince po celý život a dále pak v uvědomění si toho, proč je vzdělávání tolik důležité nejen pro jedince samotného ale i pro společnost, jejíž je člověk součástí. Blíže o tomto v kapitole Člověk. Jak jsem již výše zmínil, tohoto faktu o důležitosti vzdělávání si jsme zcela přirozeně vědomi a právě pro jeho význam považujeme vzdělávání za důležité a nezbytné pro život každého z nás. Mezi cíle práce bude patřit například snaha poukázat, že kvalitní a promyšlené vzdělávání pomáhá člověku k hodnotným a funkčním mezilidským vztahům a k optimálnímu začlenění do společnosti, jejíž je nedílnou součástí.

Již malé dítě v kontaktu se svou matkou podvědomě vnímá význam vzdělávání pro svou existenci. Je to právě kladná zpětná vazba, které se mu dostává od matky, jež v něm utvrzuje význam učení se něčemu novému, a jež mu přináší bezprostřední výhody a konkrétní užitek pro jeho život. Bez přílišné nadsázky tak můžeme vnímat matku dítěte jako prvního pedagoga v životě každého člověka. Jako typický příklad si můžeme uvést učení se prvních slov, učení se jejich významu a výhodám, které z jejich znalosti pro dítě přirozeně plynou. Ano, mám na mysli vzdělávání se a učení se rodnému jazyku. Jazyk se následně stává jakýmsi nástrojem dítěte k začlenění se do rodiny a k prosazení se v této primární sociální skupině. Pokud se toto dítěti daří a dělá pokroky, pak je nejen úspěšné a svým okolím přijímané a povzbuzované, ale dokonce a v prvé řadě ho proces vzdělávání – učení – baví. Troufám si poznamenat, že jde o dost důležitý fakt, který by se měl brát v potaz i v pozdějších fázích procesu vzdělávání. Na tento fakt ještě upozorním v dalších kapitolách práce. Často bývá bohužel právě tento fakt poněkud odsunut do pozadí a vzdělávání se následkem toho stává nejen méně zábavným, ale i méně efektivním.

Budeme-li v další řadě uvažovat o výchově, pak zcela přirozeně a lehce dospějeme k velmi obdobnému uvědomění. Tato podobnost není nahodilá. Setrváme-li u příkladu s dítětem, které je od svého narození v bezprostředním kontaktu se svou matkou, pak i zde záhy docházíme k jasným příkladům procesu výchovy, které jedince provází

od jeho prvních dnů od příchodu na svět. Pod tím si můžeme představit prvotní návyky dítěte, které si postupně získává a osvojuje, a které mu přinášejí kladnou odezvu a přijetí matky, nebo později i dalších členů rodiny.

Vzhledem k předešlým odstavcům se tak pokusím o to, abych v úvodu bakalářské práce vysvětlil způsob jejího uchopení a následného zpracování. V práci vycházím z myšlenky, že procesy poznání, vzdělávání a výchovy provází člověka od jeho prvních dnů po celý jeho život. Tyto procesy vnímám, jakož to procesy dynamické, utvářené během každého dne a po celý život jedince v kontaktu s prostředím, které ho obklopuje, a které na něho působí. Toto prostřední zahrnuje nejen prostředí sociální, ale je do něj začleněno i prostředí vnější – příroda či prostředí materiální. Poněkud zjednodušeně řečeno vzdělávání a výchova v interakci s prostředím utváří nejen návyky a hodnoty, ale především s tím související individualitu a charakter. Blíže se budu tématem zabírat v kapitole Výchova.

Zde v úvodu bakalářské práce bych chtěl ještě uvést, že jsem si plně vědom, že způsob a interpretace pojmů vzdělávání a výchovy bude z mé strany přes sebevětší snahu jen dílčí a bude představovat konfrontaci mých subjektivních myšlenek a zkušeností s názory a postoji odborníků a se sofistikovanými osobnostmi z oborů filosofie a pedagogiky. S maximálním respektem k těmto odborníkům se ve své práci pokusím o možné pohledy a pojetí na téma práce a o jejich následnou interpretaci. V tomto přístupu bude prezentována má snaha o tématech aktivně přemýšlet a hlouběji porozumět problematice vzdělávání a výchovy. K tomu mi nenahraditelným způsobem pomohla doporučená odborná literatura, která aktivizovala mé myšlení a vedla mě k dílčím postřehům a názorům, jež práce zachycuje. I z tohoto důvodu je práce v přiměřené míře doplněna o odpovídající citace autorů, kteří prohloubili mé povědomí o tématech práce.

Pro finální interpretaci mých myšlenek mi nezastupitelně přispěla široká škála podnětů a myšlenek odborníků z oblasti pedagogiky. Tyto myšlenky a podněty zahrnují filosofické úvahy, cenné životní zkušenosti a pozoruhodné myšlenky významných badatelů v oblastech vzdělávání a výchovy. Za mnohé z nich si dovoluji zmínit profesora Radima Palouše, který mě inspiroval a obohatil svým filosofickým pohledem na zadané téma. Jsem velmi rád, že se mi jeho a další jiné texty dostaly do rukou a staly se významným přínosem pro mé uvažování a psaní práce. Věřím, že jejich přínos bude patrný zejména ve struktuře práce.

1 Člověk

„Pouze ten, kdo toho hodně poznal, si dokáže plně uvědomit svou nevědomost.“

(neznámý autor)

1.1 Pohled člověka na člověka

Nesčetněkrát se člověk pokusil zamyslet nad sebou samým, nad společností, nad lidskými činy, nad svým původem a dalším směřováním. Pravděpodobně by se těžko hledal jiný stejně přitažlivý předmět jeho zájmu, jeho zkoumání a bádání, než jakým je on sám. Otázky typu, odkud pocházíme, k jakému jinému živočišnému druhu máme nejbližší, co dalšího máme s jinými živočichy společného, zaměstnávaly lidskou mysl od nepaměti. Tak jako ptáci mají přirozený předpoklad létat vzduchem, a ryby dýchat pod vodní hladinou, tak lidé mají předpoklad myslet, ptát se a usilovat o poznání, ohlížet se do minulosti a projektovat svou budoucnost.

Způsobů, jak pohlížet na člověka, je opravdu velmi mnoho. Lépe řečeno je jich tolik, že si je nelze vědomě naráz představit či skrze pokyn vlastní vůle si je všechny uvědomovat a následně například písemně si je sumarizovat. Proč tomu tak je? Jednoduše proto, že při každé úvaze o člověku si s určitým odstupem uvědomíme, že jsme se zaměřili pouze na některou z oblastí kontextu, jehož je jedinec součástí. Pro příklad můžeme zmínit, že o člověku lze přemýšlet jako jednom z mnoha živočišných druhů, o osobnosti ve smyslu individuality v rámci tohoto druhu, o pracovní síle v rámci konkrétního společenství, o občanovi v rámci státu, v němž jedinec naplňuje své životní cíle, o členovi rodiny atd. Co tím chci sdělit, na co bych rád upozornil v souvislosti s následujícími kapitolami? Toto uvědomění by mohlo být užitečné na cestě k uvědomění a s ním spjatým vzděláváním, že každý člověk nezávisle na svém věku a původu je jedinečnou bytostí, která je utvářena množstvím rozličných vlastností a osobnostních stránek, a která v rámci sociálních skupin, k nimž náleží, plní společenské role. A opět se můžeme vrátit k myšlence, že i při tomto vědomí lze na člověka pohlížet z mnoha různých pohledů. Z hlediska jeho prožívání, z hlediska společenské struktury, z hlediska jeho chování na základě výchovy, které se mu dostalo atd. Právě pro výše uvedené lze během vzdělávání chovat zcela opodstatněný respekt k myšlenkám našich moudrých a zkušených předchůdců, jejichž životní zkušenosti a uvědomění mohou být pro současné a budoucí generace velmi cenné. Právě takovou zkušenost a moudro zároveň zachycuje úvodní citát této kapitoly. Že se nejedná

o náhodný výkřik, ale o hluboce prožitou životní zkušenost člověka, který výrok pronesl, můžeme snadno objevit i ve zmínkách a výrocích napříč generacemi nejen evropských myslitelů a filosofů. Za řadu z nich lze parafrázovat jeden z výroků pocházející pravděpodobně z kolébky starořeckých myslitelů o tom, že vím, že nic nevím.

1.2 Pedagogický pohled na člověka

V předcházejících řádcích jsme na člověka pohlíželi z filosofického pohledu. Vnímali jsme člověka jako osobnost z vícera jeho stránek, jako součást a zároveň činitel společnosti, jako v jistém slova smyslu kousek z plochy zrcadla, kterým je myšlena konkrétní společnost. V důsledku toho lze tvrdit, že disponujeme-li znalostí konkrétní sociální skupiny, máme-li povědomí o vztazích, které v takovém společenství panují, tak poté dokážeme lépe pochopit i jednotlivce jako osobnost. Zde pak můžeme mluvit o jedinečnosti – individualitě každého člověka a jeho přínosu společnosti. Nyní se však oprostíme od pohledu spíše filosofického a pokusíme se ho doplnit o přístup pedagogický, který se bezprostředně vztahuje k našemu tématu, a kterým je vzdělávání a výchova. Jak pohlížejí pedagogové na člověka z hlediska jeho vzdělávání a výchovy? Zde se pro své uvažování nad položenou otázkou nechám poprvé inspirovat citací odborníků z oboru pedagogiky a didaktiky.

„V pedagogice se setkáváme s požadavkem rozvoje „harmonické osobnosti“. Zde máme na mysli osobnost člověka, který není jednostranný, který dovede kultivovat v jisté míře a v jistém poměru všechny stránky sebe sama tak, aby byl schopen vyrovnat se s proměnlivými situacemi, které přináší rozvoj výrobních sil i proměny společenských vztahů.“¹

Inspirování předchozí myšlenkou o osobnosti z pohledu cílů pedagogiky, se zcela přirozeně dostaneme k realizátorovi takových cílů – k samotnému pedagogovi, či k vychovatelovi. Pokud připomenu myšlenku z úvodu práce, v níž jsme se zmiňovali o tom, že je velmi podstatná kladná odezva na první slova dítěte, které tak získává nejen důvěru k učení, ale hlavně motivaci a chuť, pak klíčovou úlohu pedagoga v procesu vzdělávání můžeme spatřovat ve schopnosti podnítit právě motivaci a chuť u toho člověka, kterého vzděláváme, učíme, nebo vychováváme.

---

¹ Pešková, J.; Schücková, L. *Já, člověk...*, s. 45.

„Skutečnou osobností je ten, kdo dovede ve svých žácích rozvíjet touhu po dalším poznávání, ve svých spolupracovnících schopnosti, o nichž neměli tušení; kdo dovede přimět lidi, aby se snažili „být sami sebou“, pochopit své možnosti ve všech sférách a dosáhnout optima; ...“²

1.3 Člověk, jeho poznání a vědění

Skrze určitou touhu, zmiňovanou chuť a motivaci, směřuje člověk k poznání a vědění. Také poznání a lidské vědění jsou opakovaně a nevyčísitelně mnohokrát zpracované fenomény, kterým člověk napříč generacemi věnoval svou pozornost a pro něž vytvořil vědní obory a filosofické disciplíny. Jako příklad za mnohé, můžeme zmínit epistemologii či noetiku. Ale kde se bere tato touha po poznání, touha po vzdělávání? K čemu je vědění a poznání důležité a prospěšné? Je vůbec poznání možné? Anebo jsou některé skutečnosti nepoznatelné? Tyto a mnohé další otázky si člověk klade od nepaměti. Neodvážím se zde dávat platné a nevyvrátitelné odpovědi, nechci a nejsem toho ani způsobilý. Připustím-li si ale fakt, že ona chuť poznávat a vzdělávat se je nám lidem vlastní, že v ní je kdesi v pozadí hluboce zakořeněna touha po určité jistotě a stabilitě, která nám z poznání a vědění pramení, pak by mohlo jít alespoň o jednu z odpovědí na položené otázky. A přestože je během našich životů u mnohých z nás tato jistota a stabilita čas od času narušena, tak se chuť po poznání a vzdělávání, chuť po pochopení sebe sama a světa, který nás obklopuje, nemění. Že takové poznání, vzdělávání není věcí ani zdaleka jednoduchou, se přesvědčujeme v podstatě denně. V čem spočívá složitost poznání? Pokusím se nabídnout jednu z možných odpovědí. Tou je myšlenka, že vnímání a tím i poznání je u každého člověka pouze dílčí. Jak to myslím? Představme si člověka jako jedinca, který je determinován různými vlivy. Na základě těchto vlivů si vytváří postoje a názory. Samozřejmě ponechme na zřeteli, že tyto jeho postoje a názory nejsou neměnné, ba naopak dochází k jejich dotváření či přetváření s každodenní životní zkušeností. Jaké vlivy to mohou být? Uvedu dva fundamentální, které mají spojitost s úvodem práce. Prvním je prostředí, ve kterém se jedinec pohybuje a druhým je pak společenství lidí, s nímž přichází opakovaně do styku. Na základě těchto determinantů je ovlivněno i jeho vnímání a tím i poznání.

---

² Pešková, J.; Schücková, L. *Já, člověk...*, s. 45., 46.

1.4 Člověk a utváření vztahů a hodnot

„Člověk je bytost biosociální. Je to jsoucnost, které nejen je ve vztazích k blízkému i vzdálenému okolí, k přírodě, k lidem, institucím atd., ale „má vztah“, ví o povaze svého vztahování se...“³

V citované myšlence lze objevit další důležitý pilíř v oblasti poznání a vzdělávání. V první moment ho cítíme a následně si ho uvědomujeme. Je to vztah. Vědomí že v životě jedince hrají nezastupitelnou roli vztahy, které si člověk vytváří. Ve vědomí a potřebě vztahů vnímáme jedno z nejdůležitějších posláních výchovy. Výchova ke zdravým a hodnotným vztahům. Nutno říci, že tím nejsou myšleny pouze vztahy mezilidské. Směle lze začlenit do oblasti vztahů i vztah člověka k přírodě, k práci, k umění, k duševnímu vlastnictví atd.

V úzké souvislosti s poznáním významu vztahů pro člověka, je utváření oblasti jeho hodnot. Zde se význam a potřeba hodnot společně se vzděláváním a výchovou vzájemně prostupují. Co tímto názorem můžeme mít na mysli? Jejich reciproční vztah. Člověk skrze vzdělávací proces poznává a vytváří si tak vztah k sobě, ke svému okolí, vytváří si i mnohé z hodnot, které následně zastává, a kterým věří. Ovšem zároveň si jako svou životní hodnotu často stanovuje možnost celoživotního průběžného vzdělání. Tato hodnota, potřeba nejčastěji souvisí s tzv. seberealizací a s osobnostním růstem. Skutečností by mohlo být, že vzdělávací proces a výchova nás denně v životě vedou k rozhodování, co je pro nás důležité a co je důležité méně či není podstatné vůbec. Což by mohl být transparentní příklad důležitosti vzdělávání a výchovy a zároveň snad i trefný příklad toho, o jak dynamický a nekončící proces se jedná. I pro toto uvědomění jsou poznávací procesy tak přitažlivé a zajímavé. Můžeme zde i objevit jistou míru zvědavosti a již zmíněné touhy a motivace se vzdělávat a zároveň ke vzdělávání vést lidi, ke kterým nás pojí určitý mezilidský vztah. Jako kdyby se nám pomyslný kruh čítající člověka, jeho vzdělávání, jeho výchovu, jeho poznání a hodnoty uzavřel. Pravdou by ovšem mohlo být, že jsme si zde dosud vytyčily jen některé z faktorů, jež pedagogické procesy vytvářejí. Může totiž velmi snadno přijít jakýkoliv člověk a poukázat na další faktory a vlivy, které se na zmíněných procesech také podílejí. To nás ovšem nejspíše vůbec nepřekvapí, a pokud se primárně objeví lehké rozčarování z toho, že naše poznání bylo dosud neúplné, pak ho zřejmě brzy vystřídá nadšení z nově

---

³ Pešková, J.; Schücková, L. *Já, člověk...*, s. 48.

poznaného. I v tomto lze najít kouzlo, energii a inspiraci, kterou obsahuje jedna z forem lidské komunikace – dialog.

1.5 Člověk a jeho zkušenost

Pojednáváme-li zde o hodnotách, pak si můžeme uvědomit i další velmi zajímavou myšlenku. Tou myšlenkou je nezbytnost praxe, tedy praktické zkušenosti v procesech vzdělávání a výchovy. Uvedeme si příklad. Člověk, jak jsme již zmínili, si vytváří hodnoty na základě vztahu ke skutečnostem v jeho bezprostředním okolí. Tento vztah se nejčastěji upevňuje vlastní, osobní zkušeností. Jinými slovy i ve výchově a u procesu vzdělávání dochází nejčastěji k upevnění návyku, dovednosti, vědomosti na základě praktického využití konkrétní věci. Toto využití, ať už jde o cokoli z výše jmenovaného, vnímáme nejčastěji ve vztahu k sociálnímu užitku. Blíže o tom pojednává také odborná literatura.

„... nejde o to, co nějaká věc je, ale jak může sloužit člověku, jaký je lidský způsob její existence, co znamenají věci pro nás jako lidské bytosti. Jinak řečeno, vše, co člověk tvoří (věci i vztahy), je motivováno tendencí člověka zlepšovat svou existenci a uspokojovat potřeby.“⁴

Velice působivá myšlenka, která pozornému čtenáři nenuceně připomíná důležitost, ba přímo fundamentální úlohu motivace v procesech učení a výchovy. Další doplnění související zmínky, že kvalitní pedagog nemusí nutně vědět úplně vše ze svého oboru, za to by ale měl umět zvládnout probudit motivaci a chuť k tématu u lidí, které vzdělává.

1.6 Člověk a jeho přirozená subjektivita

Závěrečným bodem kapitoly v souvislosti s procesy vzdělávání a výchovy, na který bychom mohli uvést, je subjektivita poznání. Částečně jsme se této oblasti dotkli při zmínce o dialogu. Bylo by nesmírně cenné si uvědomit, že každá hodnota, poznání, postoj, znalost atp. je do jisté míry vždy subjektivní. To má souvislost s vytvořením si osobního vztahu nejčastěji na základě vlastní zkušenosti či vlastního užití. Je však potřeba si v hermeneutickém duchu připomenout, že každý z nás je součástí určité doby, určité společnosti a oplývá svými jedinečnými zkušenostmi. To znamená, že naše existence se zcela přirozeně odvíjí v rámci určitého kontextu. U jiného člověka, nebo

---

⁴ Pešková, J.; Schücková, L. *Já, člověk...*, s. 154.

u člověka žijícího v odlišné době, nebo v rozdílném společenství bude tento kontext a zkušenost v něm nabytá velmi pravděpodobně odlišná. Můžeme tak mluvit o potřebě kontextové aktualizace. A lze tak záhy pochopit subjektivitu svého poznání či osobní zkušenosti.

2 Výchova

„Člověk se může stát člověkem pouze vychováním.“

(Immanuel Kant)

„Člověka z pralesa můžeš vyrvat snadno, hůř vyrveš prales z člověka.“

(černošské přísloví)

I v druhé kapitole práce se budeme zabírat člověkem. Proč tomu tak bude, a jaký záměr tím budeme sledovat, je zřejmé z průvodních citátů. Zauvažujeme-li o výchově jako takové, můžeme ji vnímat jako účelovou, plánovanou aktivitu, která má za úkol celkem zřejmé cíle. Jaké cíle to mohou být? Tak například tím cílem může být příprava člověka na jeho osobní a společenský život. Podobně jako tomu bylo i u vzdělávání, také výchovu můžeme směle považovat za celoživotní činnost. Tuto činnost vnímáme u jedince jako ovlivňování procesů učení, začleňování jedince do společnosti. Hlavním záměrem výchovy tak mimo jiné může být zejména formování somatických a psychických stránek jedince. Po krátkém uvažování o tom, co výchova vlastně je, jaké sleduje cíle, a které stránky člověka formuje, se pokusím zamyslet nad její podstatou. K čemuž mi vydatně pomohou poznatky z odborné literatury.

V dnešní době, v naší společnosti je pojem výchovy spojován zejména se školními institucemi. V samotném úvodu práce jsem čtenáři poskytl výčet let, které je člověk povinen úspěšně absolvovat, aby ve společnosti byl hoden užívat akademického titulu a s ním spjatým výhod. Připusťme si však fakt, že tomu tak nebylo vždy, nebo přinejmenším to nebylo hlavním cílem. Těžko lze definovat či poukázat na nějaké časové milníky, v nichž se pohled na výchovu měnil, avšak díky dochovaným písemným pramenům určitá svědectví o postojích předchozích generací a o jejich přístupu k výchově lze přiblížit.

2.1 Výchova ve filosofickém pojetí

V této kapitole bych rád podpořil myšlenku, že to jak vnímáme výchovu a vzdělání dnes, je pouze jeden z možných pohledů a přístupů. To, co mají společného s odlišnými či pouze podobnými pohledy, je velmi pravděpodobně jejich význam pro konkrétního

jedince v konkrétní době. Ano, mám tím na mysli praktické využití těch kvalit a předností, které výchova člověku přináší do jeho života. Lze takto uvažovat, pokud vezmeme na zřetel, že výchova je zprostředkováním znalostí a dovedností, jež jsou obsažené v dané společnosti, a které jsou v této společnosti vnímány jako podstatné a zásadní přinejmenším pro následující generaci. Svůj nezpochybnitelný vliv tak mají kulturní podmínky takové společnosti.

2.2 Výchova jako schopnost vztahu a úcty

Jaké to schopnosti, znalosti a dovednosti byly popisovány, vyzdvihovány a předávány výchovou následujícím generacím od dob antiky po dobu moderní – tedy současnou? Tak například schopnost úžasu, vztahu, úcty. Od antiky byly tyto schopnosti spojeny s náboženskou výchovou a svůj význam si pro člověka nesou napříč všemi generacemi. Půjdeme-li historií ještě dál, tím je myšlena doba před Kristem, a tedy před výchovou úzce spjatou s křesťanským učením, pak si uvědomíme, že schopnost úcty, úžasu a budování vztahu člověka provází od nepaměti. Pomůže nám k tomu etymologie řeckého slova **eusebia**.

*„Nejčastějším řeckým výrazem, který česky překládáme jako „náboženství“ je **eusebia**. Ani zde není řeč o Bohu nebo bozích. Kromě „náboženství“ (tedy **religio**) lze tento výraz překládat i jako „zbožnost“...*

*„**Hé eusebia** je utvořena pomocí předpony eu- od kmene seb, který známe např. ve slově **to sebas** – s významem úcta, úžas, vztah. Nejstarší, to jest homérské výrazy, jsou „čemu se divím“ , „nad čím žasnu“ , „na co si dávám pozor“. Nejbližším synonymem je **thambos** - „úžas“, „ustrnutí“, ale také „hrůza“ (z neznámého, mocnějšího). **Sebas** je výraz pro pozastavení všedních zájmů ve prospěch toho, co je zájmu hodno více, co v nás probouzí úctu nebo úžas, k čemu je třeba pečlivě volit náležitý vztah.“⁵*

K čemu je dobré ve výchově klást důraz na uvedené vlastnosti? Proč jsou pro člověka takovéto vlastnosti důležité? Co přinášejí společnosti? Je historií prověřený fakt, že podstatné návyky a postoje si člověk zachovává, ba co víc současníci je s patřičným důrazem předávají generaci nastupující. Z citované myšlenky vyzdvihneme fenomény výchovy, jakými jsou úcta a úžas. Člověk ze své přirozenosti přemýšlí o sobě a o světě, který ho obklopuje. V průběhu svého života se učí a z nabytých poznatků

---

⁵ Kratochvíl, Z.: Výchova, zřejmost, vědomí, s. 65.

a zkušeností těžší pro svou budoucnost. Ovšem fenomén vzdělávacího procesu, kterým je poznání, nepřináší definitivní či jednoznačné odpovědi, a to přestože je pro člověka typické, že zažívá během života pocity kontroly nad svým životem a děním kolem něj. Takové procitnutí, především v okamžicích přílišné sebejistoty, mu vždy spolehlivě přinášely například přírodní jevy. I proto se můžeme domnívat, že právě úcta a úžas vnášejí do lidského života patřičnou a užitečnou dávku pokory a respektu. Ostatně mohla by to být právě pokora a úcta ke zkušenostem našich předchůdců, ale i současníků, která skrze proces výchovy vytváří pilíře pro stabilní a fungující společnost. Není proto náhodou, že na těchto a jím podobným pilířům přikládá důležitost i školní vzdělávání.

2.3 Výchova ve vztahu k duši

„Otevřenost školního vzdělání pro filosofickou výchovu je podle našeho soudu jedním z nejnaléhavějších úkolů současné doby. Středními členy mezi školním vzděláním a filosofickou výchovou jsou takové záležitosti jako vědění, pravda, a především péče. Nikoli ovšem péče ve smyslu běžném, (např. sociálním), ale péče o duši.“⁶

Pochopitelně, že v kapitole pojednávající o filosofii výchovy, nemůžeme opomenout fenomén duše. Bylo by velmi obširné a nesnadné tu popisovat, jak je termín **psyché** – tedy duše vykládán filosofy. To však ani není předmětem této práce, poněvadž pro náš pohled na duši z hlediska výchovy nám postačí naše představa či spíše cit, skrze který lidského ducha vnímáme. Jakou souvislost má lidská duše s výchovou? Může, a pokud ano, tak jak ovlivňuje výchova lidského ducha? Obejde se člověk, respektive jeho duše bez výchovy? Tyto a další otázky mohou působit jako aktivizující prvky proto, aby si člověk uvědomil význam a úlohu obou těchto fenoménů, a to nejen pro jedince samotného ale i pro životy lidí v jeho okolí. Ostatně významné osobnosti světové filosofie nevěnovali této problematice svou pozornost náhodou. Jako příklad si můžeme uvést Platóna či českého filosofa a myslitele profesora Patočku.

*„Duše, **psyché**, je životní pohyb. Zde zaznívá velmi staré pojetí duše jako pohybu živého. Filosofie tento archaický obraz duše kultivuje a současně se ptá, o jaký pohyb duše v lidském životě především jde.“⁷*

---

⁶ Kratochvíl, Z.: *Výchova, zřejmost, vědomí*, s. 19.

⁷ Kratochvíl, Z.: *Výchova, zřejmost, vědomí*, s. 23.

Velmi zajímavé je myšlení zmiňovaného filosofa Platóna, který v duši, v životním pohybu, jak je uvedeno výše v citaci, vidí smysl naplněním ideje Dobra. Tímto Dobrem označuje možnost lidské duše vyhodnocovat něco jako dobré, jako zdroj dobra. To je ve srovnání s dnešním pojetím dobra pozoruhodné, poněvadž se to může docela vylučovat například s tím, co je nám nějakým způsobem příjemné, ačkoliv cítíme, že to ve své podstatě dobré být nemusí. V konkrétním případě se může objevit další filosofický fenomén spjatý s výchovou – svědomí.

2.4 Výchova – paideia

Zaměříme svou pozornost ale zpět na lidského ducha. Již staří Řekové užívali ve svých úvahách o kultivaci lidské duše termín **paideia**. Tento výraz měl označovat výchovu a vzdělání a lze ho vnímat jako jeden z klíčových termínů týkajících se problematiky poznání. Podle profesora Patočky je **paideia** slovem s přímo posvátným významem.

*„Jan Patočka říká, že **paideia** je jedním z posvátných slov staré řečtiny. Je něčím, co je hodno úcty a co samo prostor schopnosti úcty vytváří; něčím, co probouzí úžas: žasneme nad tím, že něco takového jako **paideia** je možné, ale také platí, že **paideia** probouzí schopnost žasnout nad něčím. **Paideia** je založena vztahem, schopností být ve vztahu, ale také schopnost vztahů zakládá.”⁸*

Pozornému čtenáři, kterým jsem se snažil být i já, se tak téměř okamžitě zjeví odpověď na otázku, proč lidé zcela podvědomě mají onu nutkavou tendenci přikládat vzdělání a výchově takovou důležitost. Najednou je nám zřejmé, že vzdělání a výchova nám umožňuje v našich životech žasnout, že vzbuzuje úctu, a nejen že je založena na vztazích, ale dokonce nám umožňuje vztahy vytvářet. Zde máme přesně ty odpovědi, nad kterými my dospělí mnohdy jen žasneme. Jsou to odpovědi na otázky, proč nás právě malé dítě při procesu učení nebo seznamování se s něčím novým, dokáže spolehlivě odvést od reality všedních dnů. Taková odpověď je obsažena právě v úžasu, nadšení, fascinaci a úctě tohoto malého lidského tvora, který nám v ten okamžik nejen že připomene naše vlastní objevování světa a vytváření si prvních vztahů k němu, ale také nás snadno může aktivizovat a třeba i povzbudit k našemu dalšímu osobnímu rozvoji – k dalšímu vzdělávání, poznávání a objevování. Nemluvě pak o těch z nás, kteří v takové situaci mohou objevit kouzlo a skromnou výsadu být tím, kdo předává

---

⁸ Kratochvíl, Z.: *Výchova, zřejmost, vědomí*, s. 28.

své nabyté zkušenosti, tím kdo vzdělává a vychovává – rodičem či pedagogem. V každém případě v té chvíli pochopíme moudrost starých Řeků, profesora Patočky a dalších výjimečných myslitelů napříč generacemi, kteří nám laskavě osvětlili a přiblížili moudrost, která v termínu **paideia** obsahuje svůj vztah, úžas a respekt k procesům vzdělávání a výchovy. Jsme si vědomi významu těchto procesů.

2.5 Výchova a vědomí

V návaznosti na konec předcházející kapitoly bychom si přiblížili vztah mezi výchovou a naším vědomím. Již víme a jistě i cítíme, že nezbytnost výchovy a vzdělání v sobě máme hluboce zakořeněnou. Naše mysl, myšlení a vědomí mají spolu určitý vztah. Jiný vztah, avšak neméně zásadní pro naše životy, tvoří náš vztah k výchově. Spojení těchto fenoménů lze popsat velmi jednoduše, a sice jsme si vědomi, že výchova a vzdělání jsou nám v životě velmi užitečné. Velice výstižně a pregnantně o tom pojednává například profesor Kratochvíl.

„Vědomí a mysl nebo myšlení nějak patří k sobě. Víme o tom, že jsme a že myslíme, nebo alespoň že máme schopnost myslet, a víme o tom díky myslí, díky vztahu k bytí. Vědomí chápeme jako „vědět, že...“, neboť každé takové „vědět“ předpokládá, že jsme – a víme o tom, že jsme – vědomé bytosti.“⁹

Naše vědomí nám slouží v podstatě neustále. Pomáhá nám se soustředit na konkrétní činnost, osobu, věc, ale také nám pomáhá třídit vše, s čím přicházíme do styku na to podstatné, důležité a na to méně podstatné, zanedbatelné. Proč nám vědomí signalizuje výchovu a vzdělání jako to podstatné? Kde se bere v našem vědomí jejich nezbytnost a důležitost? Odpovědí by se jistě našlo vícero. Zůstaňme však u té zcela logické. Vzdělání a výchova nám usnadňují život, naše bytí, naše fungování v rámci konkrétní společenské skupiny a společnosti jako celku. K vědomí toho, že nám výchova a vzdělání pomáhá, pochopitelně dospíváme časem a životními zkušenostmi. Malé dítě s každým dalším dnem objevuje a učí se novému, je konfrontováno s nároky své matky a svých nejbližších, postupně prožívá a utvrzuje se ve výhodách poznatků a návyků, kterých se mu prostřednictvím dynamických procesů výchovy a vzdělávání dostává. Pochopitelně nemá smysl dlouze pochybovat o jeho zdravé a přirozené motivaci, která je-li podpořena patřičným zájmem, roste zcela úměrně s úspěchem

---

⁹ Kratochvíl, Z.:. *Výchova, zřejmost, vědomí*, s. 55.

a oceněním. I zde je možno spatřovat přirozené kořeny procesů, které nás provázejí po celý život, byť postupně s věkem jsou zastřeny mnoha dalšími starostmi a povinnostmi, které jsou u dítěte minimalizovány péčí rodičů a sourozenců.

K čemu nám slouží takto aktivizované vědomí směrem k výchově a vzdělání? Dalšími odpověďmi do mozaiky práce jsou pojmy asertivita a vlastní identita. Tedy základní stavební kameny každé osobnosti, která je jedinečnou individualitou, přestože náleží do určitého společenství lidí, do některých sociálních skupin. A právě zde bych rád upozornil i na možná úskalí a nebezpečnosti, která se objevují právě v souvislosti s potřebou či touhou příslušet a sdílet principy, hodnoty určité sociální skupiny. Zde se může objevit reálné nebezpečí pozbytí privilegia vlastní identity a svého úsudku.

„Místo zápasu o identitu se člověk může zařadit do zástupu a nechat na sebe působit mytology anebo demagogy (vůdce lidu). Nechápeme někdy výchovu jako zařazování do zástupu?“¹⁰

2.6 Výchova ke společnosti

V evropské části světa lidé své dějiny a svou minulost (např. za účelem uchopení a předání životních zkušeností svých předků) rozčlenili z hlediska času na starověk, středověk a novověk. Naskytá se pozoruhodná komparace mezi člověk – jedincem a společností, která je lidmi – jedinci tvořena. V čem tkví? Zůstaňme u fenoménu času. Pohlížíme-li na dějiny v časové rovině, pak jejich počátky označujeme přízviskem *starý*, přesněji starověk. Avšak při pohledu na jedince ve vztahu s počátkem jeho života mluvíme o *mladém* člověku. Proč je naše vnímání času tak diametrálně odlišné při pohledu na lidské dějiny a při pohledu na lidský život? Nejsou to přece právě lidé, kteří ovlivňují chod společnosti a tím i dějiny? Neříká se někdy v souvislosti s významnými osobnostmi napříč obory, kterým se věnovali, že ten či onen člověk ovlivnil historické dění? Tyto a mnohé další otázky nás mohou dovést k mnoha odpovědím. Přesto je velmi pravděpodobné, že niterně budeme vnímat pohled na život jako na proces, kdy s přibývajícimi léty jedinec stárne, avšak denně jsou takovými jedinci tvořeny nové dějiny – dějiny novověku. Pokus postihnout tento zdánlivý rozkol, který však má svůj smysl se lze pokusit skrze určitý celek. Jako nejvhodnější celek se jeví společnost tvořená jedinci, jež je utvářejícím činitelem novověku.

---

¹⁰ Kratochvíl, Z.: *Výchova, zřejmost, vědomí*, s. 56.

„Co činí jednotlivé střípky-události součástí mozaiky určitého časového výseku, je souvislost, poukaz jednoho k druhému, celková podoba mozaikového obrazu, jeho výpovědi a smyslu. Různá fakta, různé symptomy, různé děje a různá dějství vytvářejí společný tvar, určitou smysluplnou tvář, která teprve vyjevuje ony střípky jako ty k sobě patřící, jež mají určitý smysl...“¹¹

Profesor Palouš se ve svých myšlenkách zabývá názorem, že skutečná soubytnost faktů, událostí a dějů se nám zjevuje právě prostřednictvím společnosti, kterou lze chápat jako střechu určitého dějinného eónu. Taková společnost nám pak umožňuje blíže poznat a pochopit „ducha doby“, a ne pouze periodizovat primárně bezobsažný úsek času konkrétní společnosti. A právě toto sdělení lze považovat jako průlomové pro pojetí této kapitoly a pro pochopení významu vedení a výchovy jedince ke společnosti a k jeho aktivnímu společenskému životu. Význam aktivního společenského života a výchovu ke společnosti můžeme vidět hned v několika rovinách. Jednou z těchto rovin je vědomí člověka, že tím, že je součástí společnosti, se mu zároveň nabízí možnost se podílet na jejím rozvoji a na její neustálé determinaci. Připustíme-li si fakt, že každý člověk je v podstatě určitým dílem společenské mozaiky, která takovou lidskou společnost tvoří, pak je na místě jeho důležitost i potřeba aktivního podílení se na jejím chodu. Neméně zajímavou a neméně podstatnou rovinou při našem uvažování je idea, že stejně jako je jedinec určitým dílem konkrétní společnosti, tak i společnost je jen určitým dílem celé populace napříč světovými kontinenty a hlavně napříč jednotlivými kulturami. A kde je onen zmiňovaný důležitý význam aktivního společenského života jedince? Proč je výchova ke společnosti nezbytná a tolik podstatná? K jedné z mnoha pozitivních odpovědí se můžeme vydat tehdy, pokud si uvědomíme, že v současném světě a v naší současné společnosti nevládne bezbřehá důvěra a víra v několik mocných čelných představitelů státních celků a institucí. Naopak můžeme sledovat, že se objevuje čím dál více jedinců, kteří se snaží dle svého nejlepšího vědomí a svědomí hájit humánní hodnoty a principy společnosti, které se vykryštalizovaly napříč předcházejícími generacemi ze zkušeností našich předků. Mezi takové principy a hodnoty lze směle jmenovat mír, lásku, svobodu.

„Současnost již nemá onu nezlomnou důvěru v ‘‘dobré příští‘‘. Novověkem anonymizovaný ‘‘objektivní‘‘ svět znovu dostává ve věku, jež chceme nazývat světověkem, tvář účastníka téhož osudu, a to nikoli tak, že by byl zahrnut do nějakého

---

¹¹ Palouš, R.: *Heretická škola*, s. 69.

*obnoveného mýtu, ale že se ukáže, jak je společenství veškerenstva bytostně sourodé. V tom nejzákladnějším smyslu je přece stejného rodu.*¹²

Tato myšlenka v sobě obsahuje nejen mír, lásku k bližnímu a svobodu, ale obsahuje i velkou pravdu. Jaká to je pravda? Tak například pravda o tom, že my lidé navzdory rozličným řečem, které používáme pro naši vzájemnou komunikaci, navzdory kulturním zvyklostem, jež ctíme a předáváme si z generace na generaci, navzdory rozličným územím a kontinentům které obýváme, jsme všichni stejného rodu, tvoříme jeden živočišný druh a jsme součástí daleko většího celku, než si mnohdy sami připouštíme. A právě v tomto uvědomění, v jisté pokoře a respektu k úloze jedince pro společnost, k úlohám jednotlivých společností a národů pro svět a naše životy v něm, nalzáme velmi podstatné důvody pro výchovu a vedení jedince ke společnosti. Opět je pak dobré si připomenout, že taková výchova má opodstatnění v různých společenských sférách a v různých časových fázích života. Jedná se o výchovu rodinnou, školní, veřejnoprávní, a to od dětství de facto po celý život. O tak moc významný a zároveň dynamický proces se jedná.

3 Vzdělání

Vzdělání lze vnímat jako soubor znalostí a dovedností, které jednotlivci pomáhají v životě obstát, být úspěšný v kontextu osobních předsevzetí i z hlediska rolí, které přijal pro své společenské fungování. Ano, jsem si plně vědom, že v předcházející charakteristice vzdělání se objevila pravděpodobně jen část toho, co za vzdělání považuje každý jednotlivý čtenář. Ale nejedná se zde o potřebu co nejpregnantnější nebo naopak o co nejpodrobnější definici toho, za co lze vzdělání považovat, nebo jak bychom ho měli uchopit a vnímat. Účel předchozí charakteristiky ke kapitole Vzdělání spočívá v aktivizaci myšlení, zabývající se takto důležitým tématem, tématem, které je významné nejen pro tuto práci, ale především pro výsledný smysl studia jako takového. Již od útlého dětství většina lidí od svých nejbližších, následně od svých prvních pedagogů a vychovatelů, ale i později od svých přátel či třeba od svých nadřízených ze zaměstnání slyší apel na potřebu a nutnost vzdělání. Tato potřeba vzdělání je nám mnohdy zcela automaticky podsouvána jako fakt a nutnost. Přes okamžiky určité nevole však cítíme, že ve zmiňovaném apelu je ukrytá moudrost starších, a skrze své vlastní zkušenosti tuto potřebu vzdělání nejen že přijímáme za vlastní, ale dokonce cítíme

---

¹² Palouš, R.: *Heretická škola*, s. 70.

silnější a silnější nutkání toto vědomí předávat dál – svým vlastním dětem, lidem, s nimiž přicházíme do styku, na kterých nám nějakým způsobem záleží. Kdo z nás se v životě nesetkal s pokojnou či vzrušenou radou rodičů, učitele atp., kteří směrem k nám pronesli něco v tom duchu, abychom si hleděli vzdělání, a bude se nám v životě dobře dařit, nebo abychom si zachovali svou dobrou vůli se neustále vzdělávat a ptát se zkušenějších, protože nikdy nevíme, kdy se nám nějaká z nabytých znalostí a dovedností v životě bude hodit. A tak přestože se vzdělání v první moment pokládá obvykle za cosi, co se vztahuje především k dětem a mládeži, tak při soustředěnějším pohledu si uvědomíme, že není tak docela jejich doménou.

3.1 Vzdělání jako reakce na současnost

Svou úlohu při sílící potřebě vzdělání a hlavně průběžného vzdělávání po celou dobu života hraje i překotný rozvoj vědy a techniky – a to zejména v oblastech informačních technologií a průmyslu. Nutno podotknout, že potřebu vzdělávání a výchovy v průběhu celého života si velmi dobře uvědomovali evropští myslitelé již o mnoho generací před námi.

„Platón použil ve svém jeskynním mýtu výrazy PAIDEIA a APAIDEUSIA, naznačujících péči týkající se dětí či nepřítomnost této péče, zřetelně v metaforickém slova smyslu: upoutání jeskynní věžňové nevědí o svých poutech právě tak, jako dítě neví o své nevychovanosti a nezdělanosti...”¹³

„Ani významné novověké reflexe fenoménu výchovy nebyly míněny jen jako projekty přípravy nedospělých na dospělý život. Komenský rozvrhl „školu“, na celý život včetně stáří a sám se kritizoval, pokud se nechal svést k částečnosti a odvést od celkovosti svého rozvrhu.”¹⁴

I díky citovanému výroku profesora Palouše, jenž odkazuje na přední myslitele oborů filosofie a pedagogiky, tak zcela přirozeně docházíme k souhlasnému konsensu v souvislosti s potřebou vzdělání a s nutností procesů vzdělávání a výchovy během našich životů. A kde hledat onu naléhavost bytostné potřeby vzdělání v různých životních úsecích? Dílčí část odpovědi byla zmíněna v souvislosti s rozvojem vědy a techniky. Další část odpovědi pak je možné objevovat v povaze lidí a věcí, kteří se v blízkosti jedince vyskytují v průběhu jeho života. Je neoddiskutovatelné, že tato

---

¹³ Palouš, R.: *K filosofii výchovy*, s. 90.

¹⁴ Tamtéž, s. 90.

povaha je v čase a v prostředí proměnná. Nepochybným a neméně podstatným faktorem je pak zcela pochopitelně i povaha osobnosti jedince samého, i jeho duše je zcela evidentně v čase s nabytými zkušenostmi a spolu s povinnostmi a nároky na něj kladenými proměnná, přetvářená a vyvíjející se. Při dynamické povaze světa kolem nás a individuálním rozvoji lidské osobnosti se tak dostáváme k zodpovězení otázky, proč je vzdělání, výchova a jeho šíření pro společnost tolik důležité a tak významné.

3.2 Vzdělání jako rovnováha k proměnám prostředí a osobnosti

Další podstatnou ideou je pak uvědomění, že popsaná dynamika procesů týkajících se prostředí, v němž jedinec žije, má determinující význam i pro dynamiku osobnosti jedince. Jinými slovy vzniká reciproční vzájemně se ovlivňující vztah mezi člověkem a prostředím.

„Bytostné určení výchovy míří na všechna údobí lidského života. Naléhavost bytostného poslání výchovy má v různých životních úsecích různé zdůvodnění. Tak význam pravé výchovy v mládí tkví v první řadě v seznamování s povahou věcí, které vstupují do horizontu rozvíjejícího se života; vždyť povaha věcí je příbuzná povaze duše: proto mohou věci duši vychovávat.“¹⁵

V čem konkrétněji má vzdělání v pokročilejších úsecích života smysl? K čemu nám vzdělání a výchova může v dospělosti být užitečná a prospěšná? Zřejmě každý z nás si uvědomuje, že vzděláním získané znalosti, vědomosti a vlastnosti mají v našich životech docela rozličné užití. Stejně tak rozdílná často bývá i doba, po kterou tyto získané prostředky používáme a využíváme v našich životech. Hranice toho, kdy nám takové prostředky jsou nějak prospěšné, je však velmi nejasná a mnohdy nepostižitelná. Ano, často jednáme v běhu našich povinností a činností do jisté míry docela automaticky. Tyto zaběhnuté vzorce a mechanicky se opakující způsoby jednání jsou naším návykem a může se nám docela snadno přihodit, že skrze tento automatismus přestáváme některé konkrétní činy hodnotit a posuzovat. Dochází tak poměrně často k tomu, že si nevědomky vytváříme určitá omezení v rámci naší reakce na tehdejší (minulé) potřeby. Takový stav jedince nejenže nerozvíjí, ale dokonce limituje. K tomu je potřeba připomenout, že například i hodnoty, které nás kdysi k určitému druhu jednání přivedly, se v plynoucím čase a s novými životními mohly pozměnit. Právě proto lze vidět hluboký smysl v celoživotní výchově a vzdělávání.

---

¹⁵ Palouš, R.: *K filosofii výchovy*, s. 90.

„V dospělosti má výchova odstraňovat bariéry, které stavi zadostičinění životním potřebám, v otvírání pohledů na budované a zabudované pozice, v bránění tomu, aby životní provoz nezamotával dělně zaneprázdněného do svůdného, ale klamného usilování o osobní světskou slávu a moc, o efektní úspěšnost a vnější uznání.“¹⁶

Není tak pouze planou či naivní myšlenkou věnovat svou pozornost výchově a vzdělání i v dospělosti. Rázem si člověk uvědomí, že mu tyto procesy mnohé umožňují a usnadňují. Za jejich pomoci se snáze orientuje nejen v požadavcích a nárocích svého okolí, aktuální doby, ale dokonce mu tyto prostředky pomáhají se orientovat i ve svém nitru. Velice často si jedinec tak dokáže „poodstoupit“, od každodenního kolotoče obvyklých činností, promítne si své zkušenosti, rozpomene si na mnohé své cíle a přání.

A jak je tomu ve stáří? Není zde už proces vzdělání tak nějak zbytečný? Nepozbývá u starého člověka vzdělání nebo snad dokonce taková výchova smyslu? Bez soustředěného zamyšlení by se tak na první pohled mohlo zdát, ale po delším uvažování je možné najít význam procesu vzdělávání a vzdělání jako jeho výsledku i zde. Nejde tu pouze o tříbení mysli staršího člověka, který pochopitelně při usilovnějším vzdělávání si udržuje svou mysl a mentální stránku pohotovou a bystrou. Jde tu zároveň i o to, že starý člověk, který „drží“, krok s dobou, a to znamená především s mladší generací, je neskonale hlubokou a nevyslovitelně užitečnou studnicí vědomostí a zkušeností. Nezřídka se takový člověk stává inspirací a vzorem pro své následovníky z řad rodiny, ale třeba i z řad mladých lidí, kteří jsou ochotní staršímu naslouchat, ba dokonce stojí o jeho znalosti a dovednosti a aktivně se starším člověkem spolupracuje. Nuže i zde je velmi dobrý důvod, proč je vzdělání a s ním nabyté životní zkušenosti velmi cenným životním cílem. Pro doplnění myšlenky se rád obrátím na fundovaný názor odborné veřejnosti.

„Stáří nabízí výchově pozoruhodný prostor: člověk již dospěl a prošel mnoha zkušenostmi, lákadla společenského vzestupu poodstoupila, otevírají se šance moudré distancovanosti, tomu obratu-obracení k povolnému pobytu...“

„Čím je kdo zralejší, tím více jest mu bedlivě vyhledávat a vyhlížet onu tajemnou výchovnou instanci, aby nezmeškal poskytovanou příležitost obracet se k podstatnému

---

¹⁶ Palouš, R.: *K filosofii výchovy*, s. 90., 91.

*a vytrvat v úsilí o tvorbu, resp. Dotvoření svého života v duchu svého bytostného povolání.*¹⁷

3.3 Vzdělání jako poslání

Není jednoduché hledat pomyslné kořeny potřeby vzdělání a výchovy. Budeme-li se však snažit logicky uvažovat, pak prvopočátky, v nichž si člověk potřebu a nutnost těchto procesů začal uvědomovat, lze téměř s určitostí hledat v menších sociálních uskupeních. Mezi takové menší společenské útvary bude bezpochyby patřit především rodina. Vzdělání se totiž stává určitým osvobozujícím prvkem, jenž člověku umožňuje lépe se vypořádat s okolním světem stejně jako s prostředím, v němž žije. Dovednosti a znalosti, které jedinec během svého života získává vlastním úsilím, učením a prací, mu pomáhají být úspěšný ve svých cílech a předsevzetích. Další rozměr a velké pozitivum procesů vzdělání a výchovy spočívá v sebeuvědomění a vnímání sebe samého. Jak je tato idea myšlena? Člověk je ze své přirozenosti egocentrický, ve své podstatě takový být musí, poněvadž je to zjednodušeně řečeno nutnost pro přežití jako druhu. Ovšem jedná se zde o míru jeho egocentrického zaměření, které v kontextu společenského soužití a fungování, např. rodiny, může být regulováno. Ano, dovolíme si tvrdit, že ve schopnosti soužití, jistého popření svých potřeb, může člověk objevit určitý druh poslání a spolu s ním i vnitřní harmonie, rovnováhy a spokojenosti.

*„Výchova a vzdělání je svým originálním určením osvobozováním z pout pokleslé ustaranosti, falešného egocentrismu. Je však starostí o sebe, o toto centrum securitatis, jež má být zbaveno nepravých vazeb a úzkoprsé mělkosti a jež má výchova pomáhat prohloubit jakožto zřídlo pravé zkušenosti.”*¹⁸

O jakém druhu poslání zde uvažujeme? Jaký druh vzdělání a z něho vycházejícího poznání máme na mysli? Není úplně snadné na tyto otázky uceleně odpovědět, avšak o to výrazněji je můžeme pociťovat a identifikovat pro naše bytí. Toto bychom mohli označit za velmi důležité, poněvadž i sama moderní věda se v čase proměňuje, a tak je nezbytné, aby člověk vycházel nejen z poznatků získaných teoreticky, nýbrž bedlivě vnímal i svůj vnitřní hlas. Tento vnitřní hlas by se zdálo, že nemá zde (v této bakalářské práci) co dělat, avšak pokusím se jeho místo zde obhájit následující myšlenkou profesora Palouše.

---

¹⁷ Palouš, R.: *K filosofii výchovy*, s. 91.

¹⁸ Tamtéž, s. 91.

„Avšak moderní věda se proměňuje, prohlédajíc své předsudky a navracejíc se na cestu otevřenou další pouti v duchu EPISTÉMÉ –poznání jakožto poznávání. I škole se tak otevírá možnost navrátit se ke svému určení jakožto volnému prostoru pro naslouchání bytostné výzvě. Taková škola a výchova v ní se vztahují na celý lidský život, zvláště pak k těm, jimž sama životní situace poodstoupivších z životního shonu skýtá obzvláštní příležitost nahlédnout své bytostné určení, svou povolnost.“¹⁹

3.4 Vzdělání jako nástroj

V poslední podkapitole pojednávající o vzdělání bychom věnovali svou pozornost, jak už nadpis napovídá, vzdělání ve smyslu nástroje. Na první pohled by se mohlo zdát, že se jedná o poněkud nadnesenou myšlenku, avšak pokusím se o její opodstatnění. Proč lze vnímat vzdělání jako nástroj? Co je možné vzděláním jakožto nástrojem dosáhnout ve významu pro jednotlivce i společnost?

Tak jako řeč - konkrétní jazyk - je prostředkem pro vzájemnou komunikaci mezi lidmi a slouží jim k dorozumění, ke shodě, ke sdílení pocitů a k výměně názorů, tak i vzdělání může být, a troufám si napsat, že slouží k velmi podobným účelům a neméně pozitivním věcem. Některé z výše jmenovaných věcí se myslím ve smyslu těchto dvou nástrojů prolínají. Skrze vzdělání a s ním spjaté znalosti a dovednosti získává člověk možnost svůj život směřovat a pozitivně ovlivňovat. Vzdělání mu umožňuje vyvarovat se mnohých chyb a omylů, či pomáhá vynakládat efektivněji svou energii a stejně tak i svou práci. Za mnohé uveďme příklad, kdy se mladý člověk naučí např. rozeznávat stromy, následně charakteristiku jejich dřeva, využití jednotlivých druhů, práci a zpracování masivu a následně je schopen postavit dům sobě anebo v rámci povolání jinému člověku. Vzdělání, kterého se mu dostalo v oblasti dřevin, je jeho nástrojem pro svou vlastní seberealizaci a úspěšné uplatnění a fungování ve společnosti.

Nyní se posuneme z roviny individuální do roviny společenské, v níž se vzdělání stává neméně důležitým nástrojem. V úrovni společenské se vzdělání stává prostředkem, jenž jedinci umožňuje se ve společnosti prosadit z hlediska svých postojů, názorů a cílů. Velmi obvyklým případem a prostorem k tomuto prosazení svých záměrů, které nemusejí být individuálního či snad dokonce egoistického charakteru, je politika na území obce či státu. V této společenské sféře, přesněji řečeno v politickém

---

¹⁹ Palouš, R.: *K filosofii výchovy*, s. 92.

dění, se otevírá prostor přičinit se o kvalitnější a harmoničtější fungování v lidském společenství. Bezprostředním prostředkem k tomuto cíli je nejčastěji dialog, který lze ve společenské rovině vnímat jako zcela otevřený a přístupný. Zajímavé je vnímat a rozlišovat rozdíly mezi jednotlivými dialogy, mezi možnostmi využití tohoto nástroje.

„Specifikum politiky je tedy ona otevřenost „svoboda,, občanů účastnit se politického dění. Tato svoboda je v jistém smyslu čímsi zcela protikladným k osudově uzavřeným strukturám rodinným. Obecná starostlivost je náhle osvobozena od podmíněnosti pokrevní. Objevuje se možnost obecnosti, totiž prostor pro neprivátní uvažování a konání, zařizování a činění.“²⁰

Zmínil jsem a poukázal na přínos a význam vzdělání v rovině individuální i společenské, přesto je nutné zmínit, že obě roviny nelze absolutně dělit, jelikož ze své podstaty se vzájemně prolínají a doplňují v naší životní každodenní praxi. Co mají společného kromě jedince jakožto jejich vykonavatele? Dovolím si tvrdit, že především je spojuje určitý řád a chod světa. Nejsem hoden se zde pouštět do hodnocení, do nějakých soudů, nebo snad do filosofování o veškerenství, jehož jsme součástí – dílem mozaiky bytí a existence. To přenechám daleko povolanějším osobám a rád si se zatajeným dechem spolu s nimi zauvažuji nad naší existencí. Ale přesto cosi si tvrdit dovolím. A sice že z hloubi své duše vnímám obrovský užitek a význam vzdělání a výchovy nejen pro naše bytí tady a teď, ale i pro naši budoucnost a budoucnost následujících generací.

---

²⁰ Palouš, R.: *K filosofii výchovy*, s. 94.

Závěr

Slovo závěr v sobě obnáší zcela zřejmý význam – a tím významem je nejčastěji konec. Přesto bych rád tuto jeho primární funkci trochu upozadil, a spíše než na konec bych chtěl upozornit na otevřenost témat, kterými se má bakalářská práce zabývala, hlavně tématem vzdělávání, proč je vzdělávání důležité pro jedince a společnost. Dále pak spojením tématu vzdělávání s tématem výchovy, důležitosti učení a průběžného vzdělávání se po celý život. Proč? Jak jsem si během psaní práce několikrát velmi hluboce uvědomil, téma vzdělání i téma výchovy zastupují neskonale dynamické procesy, které se neustále vyvíjejí a přinášejí mnohé nové poznatky v reakci na současné dění ve společnosti, které lze zřetelně pozorovat v chování lidí po celém světě, napříč kulturami a národy. Zároveň se jedná o témata, kterým zcela zaslouženě věnovaly svou pozornost generace našich předků sahající až do dob před naším letopočtem, což dokládá mnohá literatura a písemnosti, které byly dochovány z této doby. Taková tradice a takový zájem o specifika procesů vzdělávání a výchovy nejsou nahodilá. Je totiž naprosto běžné, že neužitečné a nehodnotné věci člověk selektuje, následně vydělá a opustí. U vzdělání a výchovy je však tomu právě naopak. S neustále vzrůstající potřebou reagovat na překotný rozvoj moderních technologií, ale i na rozvoj oborů, kterými je medicína, ale i třeba zbrojní průmysl, si společnost žádá, aby lidé v co největším počtu získávali co nejlepší vzdělání. Důvod je nasnadě. Již mnohokrát lidstvo prostřednictvím několika moci chtivých jedinců velmi neuváženě vstoupilo do válečných konfliktů a dostatečná paměť při znalosti dějin, chápání společenských procesů a vědomí zkušeností předcházejících generací, jsou tou nejlepší prevencí. Podotýkám, že se necítím být fatalistou, k názoru obsahujícího ostražitost mne podněcuje každodenní dění napříč kontinenty. Jedním příkladem, kdy zasáhly dle mého názoru nedostatečné vzdělání a výchova, jsou neustále se objevující a opakující hrozby teroristických útoků, které se objevují v zemích překypujících velikým rozvojem moderních technologií. Existují však i další důvody, které mne vedou k respektu k tématům, kterým jsem se v práci věnoval. Takovými důvody je v rovině individuální pochopení užitečnosti průběžného vzdělávání po celý život, význam vzdělání pro jedince, který se chystá vstoupit a plnohodnotně se začlenit do společnosti. Je tu i další rozměr a význam, jenž vychází z výchovy a je nositelem morálních hodnot, které mají bezprostřední vliv na chod společnosti a její životní úroveň, na mezilidské vztahy nejen v úrovni rodiny atp. Bohužel i právě zmíněné morální hodnoty jsou

v dnešní době narušovány sociálním postavením rodin a neklade se na ně takový význam, jaký by se klást měl.

Jinými slovy osobně vnímám procesy vzdělání a výchovy jako naprosto nezastupitelné a nenahraditelné. Člověku v životě přinášejí hned několik životních úloh a rolí. Na tomto místě bych rád poukázal na přínosy této bakalářské práce pro mne jako pro studenta, budoucího pedagoga a vychovatele. Bádáním v oblasti vzdělávání a výchovy, ale také propojení těchto témat jsem si rozšířil své obzory a poznatky, které si myslím použiji i dále v mém působení právě v roli pedagoga, vychovatele a také rodiče.

Uvědomuji si, že téma Vzdělávání a výchova je natolik obsáhlé a různorodé, že nebylo možné ho detailně obsáhnou, a proto si myslím, že by mohlo být tématem i pro případné další práce.

Nyní se přede mnou v případě úspěšného zakončení studijního oboru otevírá role pedagoga a vychovatele. Velmi intenzivně ji vnímám jako jistý druh poslání. Pevně věřím a doufám, že tuto novou roli v budoucnu zastanu se ctí, a to ať už jako rodič, tak i jako pedagog a vychovatel.

Použitá literatura

- KRATOCHVÍL, Zdeněk. *Výchova, zřejmost, vědomí*. Praha: Herrmann, 1995, 199 s. ISBN 80-238-0473-1.
- PALOUŠ, Radim. *Čas výchovy*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakl., 1991, 237 p. ISBN 80-042-5415-2.
- PALOUŠ, Radim. *Heretická škola: o filosofii výchovy ve světověku a Patočkově pedagogice čili filipika proti upadlé škole*. 1. vyd. Praha: Oikoymenh, 2008, 95 s. Oikúmené, sv. 148. ISBN 978-807-2983-025.
- PALOUŠ, Radim. *K filosofii výchovy: východiska fundamentální agogiky*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakl., 1991, 119 p. ISBN 80-042-5390-3.
- PEŠKOVÁ, Jaroslava. *Filosofie výchovy – filosofické hledání předpokladů výchovného působení*. PAIDEIA: PHILOSOPHICAL E-JOURNAL OF CHARLES UNIVERSITY [online]. 2004, roč. 1., č. 1. [cit. 20014-20-03]. URL:<<http://userweb.pedf.cuni.cz/paideia/index.php?sid=3&lng=cs&lsn=10&jid=1&jcid=2>>. ISSN 1214-8725
- PEŠKOVÁ, Jaroslava a Ladislava SCHÜCKOVÁ. *Já, člověk--: jak dělat vědu o člověku : dnes a zítra*. 1. vyd. Praha, 1991, 270 p. ISBN 80-042-1766-4.
- PÍŤHA, Petr. *Výchova, naděje společnosti*. Vyd. 1. České Budějovice: Poustevník v nakl. Studio Gabreta, 2006. ISBN 80-866-1018-7.
- PRÁZNÝ, Aleš. *Výchova jako přehodnocování hodnot*. Vyd. 1. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2007. ISBN 978-80-7194-990-9.

ABSTRAKT

LANG, V. *Vzdělání a výchova. Podtitul: Fenomény výchovy*. České Budějovice 2014. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologické fakulta. Katedra pedagogiky. Vedoucí práce PhDr. Bc. Zuzana Svobodová, Ph.D.

Klíčová slova: Vzdělání, výchova, člověk, společnost, paideia, učení

Práce se zabývá tématem vzdělávání jako dynamicky nekončícím procesem ve smyslu, co to vůbec vzdělání je, proč je vzdělávání důležité pro jedince a společnost. Dále pak spojení tématu vzdělávání a výchovy, důležitosti učení a průběžného vzdělávání se po celý život.

ABSTRACT

Education and Culture

subtitle: Phenomena of Philosophy of Education

Key words: Education, upbringing, human, company, paideia, teaching

The bachelor thesis focuses on the education as a dynamic non-ending process in terms of what that education is and why education is important for the individual and society. Furthermore, the combination of themes of education and training, the importance of continuous learning and training throughout life.